

Դարձեալ են փոշի եւ ոսկերք են ցամաք,
Այն անձն որ պայծառ էր քան զձիւն սպիտակ,
Եղբայրք լսեցէք զայս ի սրտէ սիրով՝
Որ ես շինեցի զբանքս ի մըտաց գըրով:
Ոչինչ է այս կեանքս ու չունի դիւրութիւն.
Դու այլ մի խաբիր, թէզ զարթիր կոստանդին,
Յանուն անեղին Աստուծոյ եւ մեծին,
Յանուն Հօր եւ Որդւոյն որ է միածին:

Մարկոս Անթիոսիսն դեռ կայսր չե-
ղած առ Կլոդիոս ու Կլոդիա գրած
քուղորդ, որունք էրիկ կնիկ իր դը-
րացիներն էին.

Մարկոս 'ի Մօնթէշելեայ՝ Կլոդիոսի
և Կլոդիայ դրացիներուս շատ բարեւ:
Իրաւցընէ դուք իմ բարեկամս ըլլալ-
նիդ անկէց յայտնի է որ՝ ամեն Հոռ-
մայէն եկողներուն զձեզ կը հարցընեմ,
ու ամեն ասկէց գնացողներուն ձեզի
իմ բարեկներս կը խրկեմ: Իմ զձեզ սի-
րելս՝ սրտերնուդ հարցուցէք. թէ որ
աչքէ հեռու ըլլալս տարակոյտ մը ձգէ
սրտերնուդ մէջ, յուսամ որ մօտ եղած
ատեն ըրած բարիքներս դուրս կ'ընեն
սրտերնէդ ատ տարակոյսը: Գայիոս բա-
րեկամս՝ ձեր ազգականը՝ Աղէքսանդրիա
երթալու համար ասկէց անցած ատե-
նը շատ մը լուր բերաւ Հռոմայու վրայ.
ասոնց հետ բան մըն ալ պատմեց, որուն
վրայ առջի բերանը խնտալս եկաւ. իսկ
երբոր աղէկ մը մտածեցի վրան, շատ
տրտմեցայ: Վասն զի կան բաներ որ
մէկէն կը խնտացընեն, բայց ետքը վը-
րան մտածելուդ պէս՝ տրտմութիւն ու
վիշտ կը բերեն: Ամենքը ձեզ ծեր կը
ճանչնան, բայց դուք զձեզ պատանւոյ
ու օրիորդի տեղ դրեր էք եղեր: Ըսաւ
ալ որ կը հագուէք կը կապուէք կը զար-
դարուէք եղեր նոր հարսի ու փեսի պէս.
ու ձեր ծերութեանը յարգութիւն ը-
նողներուն կը սրդողիք եղեր: Կառար-
չաններու մէջ կը մտնաք եղեր, զրաւ

գնելով որ ձեր ձիերը ուրիշներունը
կ'անցնին. Հռոմայու մէջ որչափ թե-
թեութեան ու խեղկատակութեան բա-
ներ որ կան, տներնուդ մէջը ամենն
ալ անպակաս է եղեր. ու անանկ զձեզ
զբօսանքի տուեր էք, որ կարծես թէ
դեռ չէք ձանձրացեր, դեռ ծերութեան
կը սպասէք որ ձանձրանաք: Իրաւ որ
ես ձեր տեղը կ'ամբիշամ կոր. ձեր ը-
րածը ինծի վիշտ կ'ըլլայ կոր, բարե-
կամ ու դրացի ըլլալնուս համար: Շատ
մեղքեր կան, որ թէ և ծանր են, բայց
մարդ կարեկից կ'ըլլայ ընողներուն հա-
սակին նայելով. կան ալ որ թէ և այն-
չափ ծանր չեն, բայց կը ծանրանան՝
անմեղադիր ընելու կողմ մը չունենա-
լով: Կ'երգնում որ ձեր ըրածին ոչ կա-
րեկից ըլլալու և ոչ զձեզ անմեղադիր
ընելու կողմ մը կը գտնամ, այլ ամեն
դիէն դատապարտելու: Թողութիւն ը-
րէք թէ որ խոհեմութիւն չեմ բանեցը-
նել կոր զրածիս մէջ, բայց դուք ալ
գործքերնուդ մէջը չէք բանեցըներ կոր:

Չեմ ուրանար, ով Կլոդիոս, որ կտրիճ
էիր, ու ուժիդ շատերը կը նախանձէին.
դուն ալ ով, Կլոդիա, տեղքով էիր, շա-
տերը քեզ կ'ուզէին: Բայց աս կը հար-
ցընեմ որ մէկուդ կտրծութեան համար
ու մէկալիդ աղորովութեանը՝ քնչ տար-
բերութիւն կը յուսաք ունենալու գե-
րեզմանին ծակին մէջը: Ո՛հ, ան ատե-
նը կ'իմանաք որ ժամանակը՝ առանց
թեւերը չարժելու կը թռչի եղեր, մար-
դուս կեանքը առանց քալելու կը վա-
զէ եղեր, բախտը առանց ձեռք չարժե-

լու՝ իր նետը կը նետէ եղեր. աշխարհքս առանց մնալ բարով ըսելու՝ կը բաժնուի եղեր, մարմինը առանց իմանալու՝ կը մտնի եղեր, ու մահը առանց դուռը զարնելու՝ յանկարծ կը հասնի եղեր։ Չկարծէ մէկը որ տղայութեան ծաղիկը չթողմիր հասակը առնելով. աշխարհքս զմարդը կը խաբէ։ Յիսուսեան կու տարուան եմ, անգամ մըն ալ ճշմարտութիւն չըսաւ ինծի, բերաւոր ստուծութիւնները բռնեցի. ոչ երբէք բան մը խնդրեցի իրմէն՝ որ ինքը խոստացած չըլլար, ու ոչ երբէք խոստացածը ըրաւ. ոչ երբէք հետը առուտուր մը ըրի՝ որուն մէջը զիս չխաբեր։ Բան մը չունի սիրուելու, ամեն բանովը զինքը ատելի կ'ընէ. բայց այսու ամենայնիւ չեմ գիտեր ինչ կը տկանանք վրան որ՝ եթէ զմեզ ատէ, մենք զինքը չենք ատեր. եթէ մեզի բարկանայ, կը համբերենք կը լռենք. եթէ մեզմէ հեռանալ ուզէ՝ մենք զինքը չենք ուզեր թողուլ, ու ամենէն գէշը ան է որ իրեն ձրի ծառայել կ'ուզենք, քան թէ դից՝ որ այնչափ վարձք կու տան մեզի։

Բան մը պիտոր խոստովանիմ, որ թէ և ինծի անունկոտրութիւն է՝ բայց կըրնայ ուրիշներուն օգտակար ըլլալ։ Ուզեցի կենացս մէջ աշխարհքիս ամեն մոլութիւնները փորձել, որ արդեօք մարդս անոնցմով գոհ կ'ընայ ըլլալ. բայց տեսայ որ՝ որչափ ուտեմ, աւելի կ'անօթեմ, որչափ խմեմ, աւելի կը ծարուիմ. որչափ զուարճանամ, աւելի զուարճանալ կ'ուզեմ. որչափ հարբս տանամ, աւելի կ'ազահնամ. որչափ կը փնտռեմ, այնչափ քիչ կ'երևնայ գըտածս.՝ վերջապէս ամեն բանէն ձանձրանալով՝ ուրիշ բանի կը բաղձայի։ Մարդ չկարծէ որ ինքը զինքը կ'ընայ գոհ ընել աշխարհքիս վրայ. շատ անգամ փափաքեր եմ իմանալու որ դիք ինչու կեանքերնիս ասանկ չափով ըրեր են, ու ցանկութիւններնիս առանց չափի. օր մը գոհ չենք կ'ընար անցընել. կեանքերնիս երազի մը պէս կ'անցնի, մահն է որ զմեզ քունէն կ'արթնցընէ։

Ձեզգ սիրելուս ու ձեզի դրացի ըլլա-

լու համար կը բաղձամ որ ինչպէս ձեր պզտիկութիւնը ճանչցայ՝ ասանկ ալ ծերութիւննիդ ճանչնամ. հասակնուդ համար չեմ ըսեր՝ վասն զի անիկայ ունիք. այլ խեղճի ու խոհեմութեան՝ որ կը պակսի ձեզի։ Ո՛վ ելողիոս ու ելողիա, պզտիկութիւննիս պահել, ծերութիւնը հեռացընել, կեանքերնիս երկընցընել, մահը վաճառել, մեր ձեռքը չէ։ Կը հարցընեմ՝ ձեզի որ ութսուն տարւոնէ ետքը ինչ ախորժելի բան կը գտնաք կեանքերնուդ վրայ՝ որ դեռ կ'ուզէք ապրիլ։ Թէ որ կեանքերնիդ աղէկ անցուցեր էք, պէտք է ուզէք մեռնիլ՝ որ երթաք զմայիլք դից հետ. իսկ թէ որ գէշ, դարձեալ պէտք է ուզէք մեռնիլ՝ որ աւելի գէշ չըլլայ, ու դիք չկրնան իրաւամբք աւելի պատժել ըզձեզ. վասն զի ով որ ութսուն տարի գէշ անցուցեր է, անկէց ետքը չկրնար իր կեանքը շրտիկել։ Արդէն աշուրնիդ տկարացեր է, քիթերնիդ կը վազէ, մազերնիդ ճերմկեցեր է, ականջնիդ ծանրացեր է, լեզունիդ թլուտացեր՝ ակունիդ թափեր է, երեսնիդ կը ուռնամտեր է, ոտքերնիդ ուռեր կըռնակնիդ կորացեր է. վերջապէս թէ որ գերեզմանը լեզու ունենար, իրաւամբ կը պահանջեր ձեզմէ՝ որ երթաք ձեր տունը բնակիք։ Աշխարհասէր տղոց խրատ տալը պարապ է. վասն զի չեն հաւտար լսածնուն, կ'ուզեն փորձել. ուրիշի փորձովը ուրիշի գիտութեամբը չեն ուզեր օգտիլ, ու իրենք փորձառուութիւն ու գիտութիւն ամենեւին չունին։ Բայց անոնց տգիտութիւնը գէշ ծերերուն յամառութեանը քով բան մը չէ։ Գէշ բան է չգիտնալ ինչ որ պարտուան է մարդս գիտնալու. բայց շատ աւելի գէշ է գիտնալ, ու անասունի պէս ապրիլը։

Խեղճ ելողիոս, խեղճ ելողիա, չէք մոռճեր որ ետքերնիդ ինչ պիտոր ըլլայ. անոր համար ալ մնացած կեանքերնիդ ասանկ կ'անցընէք. արթնցէք քիչ մը ձեր խորունկ քունէն, աշուրնիդ բացէք, քիչ մը բարեգործու-

հետ իրաւախոհ եղիք քանի որ դեռ վրաճնիդ չէ հասած : Թէ որ պզտիկութիւննիդ համարձակ ու անզգոյշ անցուցեր էք, գոնէ ծերութիւննիդ համեստ ու զգուշաւոր տեսնենք. ձիաւորի մը ձին թէ որ ճամբու մէջ աղտոտ ու մաշեցրել խառնուած ըլլայ, այնչափ չմեղադրուիր : Բայց երբոր պանդուկը կը հասնի, պէտք է մաքրէ ձին ու մաշեցրել սանտրէ : Զրկայ որ ինչուան հիմայ աշխարհքի մէջ պատիւ ունենալովնիդ խարուիք, վասն զի ունեցած պատիւնիդ ձեր հարստութեանը համար էր : Գիտեմ որ շատերը ետեւուդ կու գան, ու ձեզի կը նախանձին. բայց հաւատացէք ինձի որ վերջապէս ամենը աղքատ ու առաքինի տղու մը վրայ աւելի համարմունք ունին, քան հարուստ ու միլի ծերու մը : Ամօթ բան չէ, ու Հռոմայում որ մեր մայրն է՝ նախատինք չէ, որ ծերերն որ փատելու մօտ են՝ ունայնաւորութեամբ փողոցները պտըտին տրորոյմէ աւելի, որոնք դեռ նոր ծաղկին պիտոր : Ի՞նչ անկարգ բան է որ մեր ատենի ծերերը մազերնին կը զարդարեն, մօրուքնին կը շրտկըւտեն, զարդարուն կօշիկներ կը հագնին, սրունքնին սպրիկիկ նեղ գուրպայ կը քաշեն, շապիկնին լայն ու վերարկունին կարմիր, հոռոմայեցի նշանը աղտոր ձուլած կը կրեն, ճիւղերնին ոսկի մանեակ, ըզգեստնուն քղանցքը բանած, սաղաւարտին վրայի փետուրը յունական, մատուրնին հնդկներուն պէս մարգարիտներով զարդարած, հագուստնին դերասաններու նման, թւերնին քրմապետներուն պէս լայն. ու ամենէն գէշը ան է որ մահը գիրենք կը կանչէ, իրենք կ'ուզեն նոր կնկան մըն ալ ծառայել : Ո՛հ, քանիներ տեսայ որ ասանկ լրբութեամբ անուանին կոտրեցին իրենց ծերութեան ատենը, ու զաւակնին խեղճ ըլին, իրենց ընտանիքն ալ օգնութենէ զրկեցին : Կատոն անունով մէկը, հին Կատոններուն ցեղէն, որ հինգ անգամ հիւպատոս եղած էր, ու այնպէս ուրիշ իշխանութիւններու հասած, վաթսուներհինգ տարուան ինն անգամ եօթը

անցած, Կենոսի Կուրտիոսի վարդուհի դատերը զարնուեցաւ. իրաւ տեղով ու դեռ մանկահասակ աղջիկ մըն էր. բայց այն աստիճան հասաւ իր սիրահարութիւնն որ՝ խենթենալու պէս եղաւ, ամեն ունեցածը անոր վրայ մըս խեց, ու տղու պէս կու լար զինքը տեսնելու համար : Աղջիկը ջերմ եղաւ, ամեն կերակուր սիրտը կ'առնէր, ախորժակը խաղող ուզեց. ատենը չէր, դեռ Հռոմ խաղողները ազոս էին. Կատոն մարդ խրկեց հազար մզոն Հռոմէն հեռու՝ խաղող բերելու համար : Զայնը արածուեցաւ Հռոմայու մէջ, խորհրդարանը հրամայեց որ աղջիկը Եստեան կուսանաց քովը փակեն, ու ծերը պատրեն Հռոմայէն անգարծ : Ասանկով զաւակները խեղճ մնացին, ու հայրերնին անունը կոտրած մեռաւ : Կը հաւտամ որ աս բանս լսելով շատերը կը մեղադրեն ծերուն սիրահարութիւնը, ու կը գովեն խորհրդարանին տուած վճիռը. բայց թէ որ Կատոնի պէս՝ սիրահար պատանիներ ալ արքայութեան ըլլային՝ որչափ իրեն պէս ծերեր արքայութեան էին, ոչ այնչափ սիրահարներ կ'ըլլային, և ոչ այնչափ կանայք կ'աւրուէին :

Ասանկներուն մէջէն խիստ գէշ չեղողները երբոր իրենց բարեկամներէն կը խրատուին, պատճառաւ կը բերեն որ իրենց ըրածը սիրահարութիւն չէ, ատեն անցնելու համար զբօսանք մըն է : Երբոր դեռ տղայ էի ու աւելի խեղճ ունէի քան թէ կտրիճութեան հասակիս մէջ, գիշեր մը Կապիտոլիոնին մօտ հանդիպեցայ զրացիներու մէկուն՝ որուն թուր կրնայի ըլլալ, ու ըսի : Ո՛վ փաբրիկիոս տէր իմ, գոն ալ սիրահարեր ես որ աս ատեն հոս կը պտըտիս : Պատասխանեց որ ատեն անցնելու համար էր ըրածը : Շատ զարմացայ ու զայթակղեցայ աս խօսքը լսելով՝ վասն զի ասիկայ ատեն անցնել չէ, այլ ատենին հետ պատիւն ալ կորսնցնել : Հասակը առած մարդու մը կնկան մը վրայ ունեցած սէրն ալ վատահամբաւութիւն է իրեն. անանկ ծերը պրաս

կը նմանի, որուն արմատները ճերմակ է ու ծիլը կանանչ։

Հիմայ ճարը տեսնանք. դից հաշիւ պիտոր տաճը մեր կենացը համար, ու մարդկանց մեր անունին համար։ Թէ որ այգիներ աւրուեր, ծառերը կոտորուեր են, ինկած ողկուղներն ու պտուղները ժողովնք. ան ալ թէ որ չգտնանք, այսինքն բարեգործութիւն մը՝ առաւ, քրիստոսութիւն մը՝ անցուցած կեանքերնու մէջ որ չգտնանք, գոնէ բարի բաղձանքներով անոր տեղը լեցնենք։ Դիք ա, նանկ բարի են որ եթէ ոսկեղէն բարեգործութիւններ չկրնանք ընծայելու իրենց, պղնձէ բաղձանքնիս ալ կ'ընդունին՝ վարքերնիս փոխելու որ ըլլանք։ Ո՛վ կողորոս ու կողորս. ձեր տղայութեան ալիւրը միւլութիւններու տուէք, գոնէ ձեր ծերութեան թեփը դից տուէք։

Միտքս դրածէս եւել գրեցի, բայց չեմ ուզեր որ գրածս ուրիշներու ձեռք անցնի. չըլլայ որ ձեզ խենթի տեղ դրնեն, զիս ալ յանդուգն ու անխոհեմ մարդու։ Ամեն դրացիներնու բարեւ, մանաւանդ Դրուսիանա պատուելի որ բաւարիին։ Երկու հազար արծաթ դա, հեկան կը խրկեմ. հազարը Գորուինա ձեր թոռանը՝ ինծի տօնին օրը ըրած ծառայութեանը համար։ Փաւստինս հիւանդ անկողնի մէջ է, անոր համար մէկալ հազարն ալ խտտեան կուսանաց տուէք, որ աղօթք ընեն դից իրեն առողջութեանը համար։ Ինքը անտուկ մը կը խրկէ կոր քեզի ո՛վ կողորս. կ'երդնում որ մէջի եղածը չեմ գիտեր։ Դիք՝ ձեզի որ ծերացեր էք, բարի մահ տան. ինծի ու Փաւստինիս ալ բարի կեանք։ Մարկոս ձեր դրացիին իր ձեռքով գրածն է։

Նորին այն թոշղթն՝ որ դեռ կայսր չեղած գրեց Դոմեստիանոսի.

Մարկոս ատենաբան Հռոմայեցի ծնեալ 'ի Մոնթէէլիո' առ քեզ Դոմեստիանոս կապուացի ողջոյն. դիք զքեզ մխիթարեն։ Մաստիկ ձմեռը աս կողմերս

խիստ մրրիկներ ըրաւ, մրրիկներն ալ շատ անձրեւ ու խոնաւութիւն պատճառեցին, անկէց ու շատ հիւանդութիւն առաջ եկաւ. մանաւանդ ոտնառութիւն ու ձեռնառութիւն։ Ասիկայ գրելու պատճառն է որ չկրնայով ոչ քալել և ոչ գրել, չեմ կրնար երկընցընել թուղթըս որչափ որ պէտք էր, որչափ որ զուարճանի ես, և որչափ որ ես կը բաղձամ։

Լսեցի որ ձիու մը համար կռուելով Պատրիկիոս դրացիիդ հետ՝ կապուայէն հեռացուցեր ու Մամերթինու բանտը դրուեր ես. ունեցածդ չունեցածդ ալ առեր են, զաւկներդ ալ աքսորեր ու տունդ փրուցեր են։ Ամենէն եւել անոր վրայ ցաւեցայ՝ որ զքեզ խորհրդարանին պաշտօնէն հաներ ու եղբորորդայդ հետ տասը տարի աքսորեր են։ Լսեցի ալ որ խիստ նեղութենէդ բոլոր օրը կուլաս եղեր, գիշերը չես քնանար, ընկերութիւն չես ուզեր, մինակ կենալ կ'ախորժիս, դբօսանքէ կը խորշիս, տրտմութիւն կը սիրես։ Չեմ զարմանար, վասն զի տրտում սիրտը լալով կ'ապրի, ուրախութեամբ կը մեռնի։ Կորսընցուցած բաներուդ վրայ շատ կը ցաւիմ. բայց աւելի ցաւս անոր վրայ է որ ձիու մը համար այդչափ բան եկեր է գլուխդ, ու ամեն բան կորսընցուցեր ես։ Ո՛հ որչափ անհաստատ է բախտը, պզտի բանով մը այնչափ թշուառութիւններ կը պատահին։ Չարիքը աշուրնու առջին է ու չենք տեսներ. ձեռքով կը բռնենք ու չենք զգար, ոտուրնու տալին է ու չենք ճանչնար, ականջնէս վար կը խօսի ու մոտիկ չենք ըներ, կը պոռայ ու չենք իմանար. վասն զի չենք ուզեր իմանալ, ու ան ատեն կը զգանք վտանգը՝ երբոր ալ ճար չիկայ։ Պզտի կայծով մը տունդ կ'այրի, պզտի ժայռի մը զարնուելով նաւդ կ'ընկղմի, պզտի քարի մը գալով ոտդ կը վիրաւորուի. ըսել կ'ուզեմ որ չկարծած պզտի բանէդ շատ անգամ ամեն վրտանդ կը ծնանի։ Նաւապետը անտես ժայռերէն. աւելի կը վախէ քան յայտնի ալէկոծութենէ, զօրավարը աւելի